

19 25

SMORZAD KRZEMIEŃCOWI

Gazeta Urzędowa Sejmiku Krzemienieckiego.

<p>Prenumerata: Kwartalnie . . . 1 złoty 10 groszy Miesięcznie . . . groszy 40.</p>	<p>REDAKCJA Wydział Powiatowy w Krzemieńcu</p>	<p>Ogłoszenia: Słowo—5 groszy Cała strona 20 złotych 1/2—10 złotych 1/4—6 złotych 1/8—4 złot</p>
---	--	--

Prenumeratę i ogłoszenia przyjmują: Wydział Powiatowy i Magistrat miasta Krzemieńca, wszystkie Urzędy Gminne i Pocztove w powiecie, księgarnia Licealna, oraz Drukarnia br. Józefowych w Krzemieńcu.

Trzeci maja 1791 w Warszawie.

Od 134 lat święcą ziemię polskie uroczyscie dzień Konstytucji 3 Maja, jako jeden z najswiatlejszych dni swej historii.

W dzień jej ogłoszenia nieprzejrzane tłumy ludu, ze sztandarami swych bractw i cechów staly przed zamkiem królewskim w Warszawie, by powitać uchwalenie jej okrzykami radości: Wiwat Król! Wiwat Sejm! Wiwat Naród! Wiwat wszystkie stany!

„Stolica Polski, siedziba Sejmu Warszawa jak pisze w książce swej o konstytucji H. Ch.*) dnia 3 Maja od rana przystroila się na wielkie gody. Na odgłos bębnów, co się rozszedł z koscjar po mieście całem, wojsko pod wodzą ks. Józefa Poniatowskiego stanęło w pobliżu zamku królewskiego, gdzie Sejm zasiadał. Cała ludność wyległa na ulice, zapelnila plac przed zamkiem, gdzie kolumna króla Zygmunta. Były wszystkie serca, pałaly oblicza, oczy ogniem świecily. Zblizala się oto święta chwila.

O godzinie 11 rozpoczęło się posiedzenie na zamku. Na tronie zasiadł król otoczony ministrami, biskupami i najwyższymi dostojnikami państwa; ławy wypełnily się posłami. Król Stanisław August obwieścił z tronu, że gotów jest

Вже 134 роки урочисто святкують землі польські день Конституції 3-го травня, яко один з найсвітліших днів своєї історії.

В день її оголошення величезні юрби людей с прапорами своїх брацтв і цехів стояли перед королівським замком в Варшаві, щоб привітати її ухвалення окликами радости: „Хай живе Король! Хай живе Сейм! Хай живе Нарід! Хай живуть всі стани!

Столиця Польщі, осідок Сейму-Варшава* в день 3-го травня з ранку прилягнулася і прибралася для великої урочистости. На відголос буднів, що розійшовся з кoscjar по цілому місті, військо під проводом кн. Юзефа Понітовського стало біля королівського замку, де засідав Сейм. Ціле населення вийшло на вулиці, заповнило площ перед замком, де є колона короля Зигмунта. Вилися всі серця, палали обличчя, очи світилися вогнем. Наближалася свята хвилинка.

О год. 11-й розпочалося в замку засідання.

На троні сидів король, оточений Міністрами, єпископами і найвищими достояниками держави; лави заповнилися послами. Король Станіслав Август оголосив з трону, що проект нових законів для держави і народу вже готовий. Всі зібрані урочистими голосами почали просити, щоб цей проект прочитати.

*) H. Ch. „O Konstytucji 3 Maja“ Warszawa 1916 Str. 23

* H. Ch. „O конституції 3-го Мая Варшава 1916 Ст. 23.

projekt nowych praw dla państwa i narodu. Wszyscy zebrani uroczystymi głosy jęli prosić, by odczytanym został ten projekt. Na rozkaz królewski wystąpił sekretarz sejmu z księgą nowych ustaw w ręku. Wielką salę Sejmową zaległa cisza jak w kościele, gdy kapłan żegna lud Monstrancją świętą. Słychać było tylko uderzenia serca, oddech piersi. Oczy wszystkich utkwione w postaci króla przy którego tronie stanął sekretarz.

Aż rozległy się w tej sali zamkowej ciszą objętej uroczyste, wielkie, święte słowa:

W imię Boga, w Trójcy Świętej Jedyne-
go.
Stanisław August z Bożej łaski i woli Narodu Król Polski, Wielki Książę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflancki, Smoleński, Siewierski i Czernichowski, wraz z stanami skonfederowanymi, w liczbie podwójnej Narodu Polski reprezentującymi, uznając, iż los nas wszystkich od ugruntuowania i wydoskonalenia konstytucji narodowej jedynie zawisł..... ceniąc drożej nad życie, nad szczęśliwość osobistą — egzystencję polityczną, niepodległość zewnętrzną i wolność wewnętrzną narodu, którego los w ręce nasze jest powierzony, chcąc oraz na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń zasłużyć, mimo przeszkód, które w nas namiętności sprawować mogą, dla dobra powszechnego, dla ugruntuowania wolności, dla ocalenia Ojczyzny naszej i jej granic z największą stałością ducha, niniejszą konstytucję uchwalamy i tę całkowicie za świętą, za niewzruszoną deklarujemy, dopóki naród w czasie, prawem przepisaniem, wyraźną wolą swoją nie uznał potrzeby odmienienia w niej jakiego artykułu. Do której to konstytucji dalsze ustawy sejmu terazniejszego we wszystkim stosować się mają.“

Po odczytaniu konstytucji ostatni z posłów, który zabierał głos, poseł Inflancki Zabiello, wzywa wszystkich do jej zaprzysiężenia:

„Natchmiast wszyscy — jak opisuje historyk*) — ruszyli ze swoich miejsc: posłowie, senatorowie, urzędnicy, publiczność obecna i posunęli się na środek sali, do tego miejsca, gdzie siedział król. Napróżno marszałkowie uderzali łaskami, nakazując powrót do ładu. Było to niemożliwym. W sali Sejmowej rozległy się radosne okrzyki: Wiwat Król! Wiwat nowa Konstytucja! unoszą się one ze wszystkich kruzganków i galerji. A z podwórza, z placu, sąsiednich ulic odpowiadają im także same okrzyki...“

„Do króla przystąpił biskup Krakowski Turski z ewangelją w ręku. Król położywszy rękę na księdze powtarzał słowa przysięgi. Ta scena podniosła jeszcze bardziej napięcie radośne w sali. Okrzykom nie było końca — a kiedy król wypowiedziawszy: Juravi Domino, non me penitebit (przysięgiem Bogu, że zało-

Na królewський приказ вступив Секретар Сейму з книгою нових законів в руці. В великій Сеймовій салі заягла тиша як в церкві, коли священник благословляє людей Св. дарам. Чути було тільки удари серцець, віддах грудей. Очі всіх звернені на постать короля, при троні котрого став Секретар.

Аж ось розлялася в тій замковій, обвятій тишею, салі урочисті, великі, святі слова:

В імя Бога, в Святій трійці Єдиного.

Станіслав Август з Божої ласки і волі народу король Польський, Великий Князь Литовський, Руський, Прусський, Мазовецький, Жмудський, Київський, Волянський, Подільський, Підляський, Інфлянтський, Смоленський, Северський і Чернігівський, wraz z конфедерованими станами, репрезентуючими в подвійній кількості Польський Нарід, признаючи, що доля нас всіх залежить від уgruntuвання і видосконалення народньої конституції... цілячи дорожче ніж жаття, ніж особиста щастя — політичне існування, зовнішню невідлеглисть і внутрішню волюність народу долю котрого доручена в наші руки бажаючи також заслужити благословення і злячність сучасних і майбутніх поколінь, не дивлячись на перешкоди які можуть в нас викликати страсти для загального добра, для уgruntuвання волюности, для оцілення нашої Вільнощини та її границ з найбільшою сталістю духа уgrутовуємо оцю конституцію... і оголошуємо її за свято неворушну до того часу доки б народ в часі крихісному правом, виразною своєю волею не знайшов потреби відмінення в ній якого артикулу. До цієї конституції у вельому мають стосуватись дальніші устава теперішнього Сейму.

Ціля прочитання Конституції останній з послів котрий забірав голос Інфлянтський посел Забелло закликає всіх, щоб присягнути тій конституції.

„Негайно всі, як описує історик*, рушили зі своїх місць: послы, сенатери, урядовці, присутія публіка і посуулися на середину салі, до того місця, де сидів король. Даремне маршалки ударили палицями, закликаючи до ладу. Було це неможливым. В Сеймовій Салі разлягалися рadosні окрики: Віват король, Віват нова конституція! Розглягаються вони з всіх ганків, галерей. А з подвір'я, з плацу, з сусідніх улиц відповідають їм такі самі окрики...“

„До короля приступив Краківський єпископ Турський з євангелією в руці. Король, положивши руку на книжку, повторяв слова присяги. Та сцена викликала ще більш вижне радісне напруження в салі. Окрикам не було кінця, а коли король, промовивши: Juravi Domino, non me penitebit (присягнув

*) Marcelli Handelsman „Konstytucja 3 Maja R. 1791“ Warszawa 1907. Str. 77 i następane.

*Марке Гандельман „Конституція 3-го Мая 1791 р. Варшава 1907. ст.

wać tego nie będą) wezwał wszystkich do udania się do katedry, entuzjazm doszedł do najwyższego stopnia. Król ruszył, a równocześnie wszyscy zebrani: posłowie, senatorowie, dwór, dostojnicy, widzowie opuścili salę. Olbrzymi ten tłum wylał się z zamku na ulicę, gdzie miasto zebrane od rana zgotowało mu wspólnie przyjęcie. Podniosły się okrzyki: Wiwat król! Wiwat Sejm! Wiwat Konstytucja rządowa! Pochód ruszył dalej w kierunku św. Jana. Wkrótce został porządek przerywany: tłum chwycił marszałków sejmowych i na ramionach zanosił ich do katedry. A tam czekały już na przechodzących cechy i bractwa i władze miejskie. Witano wchodzących powiewem rozwiniętych sztandarów, znaków i chorągwi. Słły kościół był wypełniony publicznością, ożywioną, rozpromienioną, szczęśliwą. Król przybył do kościoła. Otoczyli go marszałkowie i dygnitarze. Pierwszy przemówił marszałek sejmowy wzywając zebranych do przysięgi, następnie głos zabrał marszałek konfederacji Sapieha, powiedział, że nie wiedział ani o konstytucji, ani o sposobie jej uchwalenia, wiele dostrzega w niej przepisów któreby uchylić pragnął, ale pomimo to, nie chce swego zdania przeciwstawić woli sejmu i króla i zgadza się na przysięgę. Na okrzyk: prosimy o przysięgę, biskup krakowski przystąpił do jej odczytania. Tysiące rąk podniosło się do góry; wszyscy powtarzali słowa przysięgi na zachowanie i obronę zasadniczej ustawy rządowej. Po dokonaniu tego, biskup Gorzeński zaintonował hymn dziękczynny: Ciebie Boże, chwalimy. Spiewali go wszyscy obecni w kościele, wszyscy stojący przed kościołem na ulicy. Spiew ten przemienił się w potężny huk, który zagłuszył nawet huk dział, stojących na tarasie. Nie prędko można było uciszyć ten szal, jaki ogarnął tłumy. Udało się wreszcie po kilkakrotnym odezwaniu się dzwonka zakrystji królowi przemówić: „Wykonawszy to, cośmy Bogu winni byli, powrócimy teraz do Izby sejmowej, dokończyć działa naszego.“ Potem wszyscy wrócili w tym samym porządku, przy ogłaszających okrzykach, ludu do sali obrad.

„Po powrocie do izby poselskiej król zaproponował odebrać przysięgę od magistratur, komisji wojskowej i wojsk na konstytucję, poczem zaproponował marszałkom podpisać akt i odroczyć posiedzenie do dnia następnego. Gromkie okrzyki towarzyszyły opuszczającemu salę królowi.“

„Marszałkowie zaprzysiężoną ustawę rządową podpisali, a następnie udali się do pałacu Rzeczypospolitej, aby tam odebrać przysięgę od komisji wojskowej. Złożyli ją natychmiast wszyscy obecni na posiedzeniu członkowie komisji...“

„Tymczasem lud ze sztandarami bractw czekał na marszałków przed pałacem. Po ukończeniu przez nich tego obowiązku odprowadził ich w olbrzymim pochodzie aż do ich mieszkań. Następnie fale ludu popłynęły na plac przed pałacem saskim wołając: „Wiwat elektor saski,

Богові, жалувати того не буду), закликав всіх удатися до катедрі, ентузіазм дійшов до найвишого ступеня „Король рушить“ а одночасно всі а і б р а в і посла сенаторів, двір, достійники, глядачі залишили салю, Волячезна та юрба вилялася з замку на вулицю, де зранку зібране місто приготувало чудове прийняття. Повеслася окрик: Віват Королу! Віват Сеїму! Віват Конституції! Похід рушив далі в, в напрямку до Св. Яна. Незабаром порядок був порушений: юрба схопила сеймових маршалків і на плечах внесла їх до катедрі. А там чекали вже на приходячих цехи, брацтва і військї влади. Вітали виходячих повівом розвинутих прапорів, знаків, хоремів. Весь костел був переповнений публікою оживленою, розpromієною. Король прибув до костела. Оточила його маршалка й достійники. Першим промовив Сеймовий маршалок, закликаючи зібраних до присяги, потім забрав голос маршалок литовської конфедерації— Сабєга, сказавши, що не знав ані про конституцію ані про спосіб її ухвалення, багато спостерг в ній прапсів, котріб прагнув ухвалити, але не діявчась на те, не хоче своєї думки протиставити волі Сейму й Королю і згоджується на присягу. На окрик: просимо присяга, краківський єпископ приступав до її прочитання. Тисячі рук піднеслося до гори, всі повторили слова присяги на заховання й оборону засадничої Урядовї Устави. Після конопання того єпископ Гожєвський заспівав дякуючий гімн „Тебе Боже хвалимо.“ Сувьяли його всі присутні в костелі, всі стоячи перед костелом на вулиці. Спів цей перемінювався в могутній гук, котрий заглушив навіть гук гармат, стоячих на терасі. Не скоро можна були втихомарити той шал, який ованував товною. Нарешті після кількарядового дзвонка з закрестї, удалося королеві промовити: „Виконавши те, що повиннібули Богові, повернімо тепер до Сеймової Палати, щоб докінчити наше діло.“ Потім всі повернулись в тому самому порядку до салї обрад, прислушаючи оклемах народу.

„Після повороту до Посольської Палати король запропонував вілібрати присягу від Магістрату, р військової комісії і військ на вірність конституції, після чого запропонував маршалкам підписати акт і відложити засідання до слідуючого дня. Голосні оклики супроводжували залишаючого салю короля.

„Маршалки підписали праптий державний закон а потім удалося до палацу Речипосполітї, щоб там вілібрати присягу від військової комісії. Присягу негайно зложили всі присутні на засіданні члени військової комісії...“

„Тимчасом населення з прапорами брацтва чекало на маршалків перед палацом. Після закінчення ними того обовязку, одпровозило їх в величезному поході аж до їх помешкань. Далі хвали люду поплили на пляц перед Саським палацем кричучи: „Віват електор

następca tronu! Wszystkie ulice były rzęsiście oświetlone. Fale tłumów długo jeszcze w nocny przepływały po ulicach miasta z okrzykiem radośnym: Wiwat król! Wiwat konstytucja!

„Dopiero nad samym ranem uciechę pogwar, jaki panował przez cały dzień ubiegły. Lud powrócił do normalnego życia — powrócił zupełnie spokojnie. Żaden gwałt, żaden wybryk samowoli nie zakłócił uroczystości dnia.“

„Następny dzień zeszedł na odbieraniu przysięg od magistratur, a zwłaszcza od komisji skarbowej, na wyprawianiu poczt i kurjerów na prowincję i zagranicę.“

W dniu 5 maja podpisywała konstytucję deputacja konstytucyjna i postanowiono konstytucję opublikować za pomocą uniwersału, a król odroczył posiedzenie do poniedziałku (9 maja).

„Odezwa wydana 7 maja, rozniosła po całym kraju wiadomość o dokonanej zmianie w rządzie, zmianie, która miała krajowi w przyszłości zapewnić niepodległość i dobrobyt. Przyjmowano wieść tę wszędzie z równym zapalem, jak i w Warszawie. Miasta poruszyły się w taki sam sposób, jak i stolica, pochody manifestacyjne wszędzie miały miejsca...“

Саський, наступник трону! В усіх вулицях були ясно освітлені. Хвали народу ще довго вночі перепливали по вулицях міста з радісним окrzyком: Віват королю! Вілат Конституція!

„Допіро над самим ранком утих гомиа, який на мизав на протязі цілого минулого дня. Населення повернулось до нормального життя, — повернулось цілком спокійно. Жаден гвалт, жаден вибрык самовольні не засмутив урочистоті дня.“

Сліуючий день пройшов на відбранні присяг від магистратів, а особливо від Скарбової Комісії, на відправлення пошт і кур'єрів на провінцію і закордон.

„5-го травня відписувала Конституцію конституційна депутация і постановлено опублікувати конституцію з поміччю універсалу, а король відложив засідання до понеділка (9 травня).“

„Відозва, видава 7-го травня, рознесла по цілому краю вість про переведену зміну в Державі, зміну яка мала краєві в майбутньому забезпечити незалежність і добробут. Цю вістку скрізь приймали з рівним запалом, як і в Варшаві. Міста зворушилися таким самим чином, як і столиця, а манифестаційні походи мали місця скрізь“

Значение Конституции Третьего Мая

Значіння Конституції 3-го Травня

Чо́ж теды прыносіла Конституція Третьего Мая, же з радосціа така́ прызьмował ją народ і свіці так дзень ей ухваления.

Бы зрозумієч належыце і моч оцнієч ей значеніє, cofнаєч належалобь сіє мысля в давне убеглє вьєкі, прызьєч по колеі szczególowo wszystkie te społeczne і polityczne urzadzения, котóre przed nią obowiązowały, wyjaśnić skąd сіє wzięły і як powstały, wykazać ich strony ujemne і skutki, а wówczas dopiero wyraźnie wystąpiloby значеніє конституції. Значеніє ей zaś prócz miejscowego dla Polski, котóra ją uchwaliła, wyjaśnićby належало і з punktu widzenia społecznych і politycznych stosunków і urzadzєń sąsiadujących z nią ówczesnych państw Europy, боє дзєкі і temu значенію urosła в славіє народу, котóry ją stworzył, і імїє jego rozslawila.

Чоє́ krótka co do swej objętości jest конституція та, в рамках малого артыкулу не спосóб так ją wytłumaczyć. Poprzestaєч теды musimy на wyjaśnieniach jaknajogólniejszych.

З друкованих в номере tym wyoiągów конституції wyczyta każdy, iż kon-

Що́ж прынєсла тоді конституція 3-го травня коли з такою радосціа́ нарід її прызьмował і так святкував дзень її ухваления?

Щоб належно зрозуміти і мочти оцінити її значіння належалоб думкою повернутись в давню минулу́ вьєкі, подрібно переглянути по черзі всі ті суспільні й політичні урядження, котрі обовязували перед нею, вияснити звідки взялися і як повстали, виказати їх відємні сторони і наслідки і тільки допіро тоді виразно виступилоб значіння конституції Іїж значіння, крім місцевого для Польщі, котра її ухвалила, належалоб вияснити з точки погляду суспільних і політичних стосунків і уряджень тодішних, сусідніх з Польщею держав Европи, бо завдяки і тому значінню виросли в славіє народу, котрий її утворив та прославила його імя.

Хоч конституція є коротка, що до свого обєму, але в рамках малого артыкулу не має змоги так її витлумачити. Мусимо отже обмежитись найзагальнішими виясненнями.

З надрукованих в том номері витягів з Конституції кожний вичитає, що конституція,

stytucja stwierdzając, że panującą religiją, jest religia katolicka zapewniała wolność wyznania i opiekę prawa wszystkim innym wyznaniom. Warstwą, czyli klasą panującą w państwie, jak zresztą w całej Europie (Niemcy, Austria, Rosja, Francja, Czechy, Węgry, Danja, Anglja) była szlachta. Konstytucja pozostawia ją na ogół przy dawnych jej przywilejach i prawach, lecz równocześnie wprowadza prawo o mieszczanach, a chłopów, włościan bierze pod opiekę prawa.

Zrzeka się tedy w przepisach tych szlachta, boć ona przecież uchwalala konstytucję wielkiego swojego prawa, które przedtem jej przysługiwało. Wyłącznie od dziedziców swoich zawisli i zależni chłopci dostają opiekę prawa i rządu. Dziedzic obowiązany jest stosować się dokładnie do umowy, którą zawarł, lub zawrze z włościaninem, nie może jakdotąd postępować z nim dowolnie, podwyższać mu czynszy czy robociznów, a chłop może na dziedzica swego skarżyć się przed sądami i urzędami państwowymi, które prawem dziedzica do dotrzymania warunków umowy zmuszą.

Podnosi więc konstytucja dwa upośledzone dotąd stany, i stwarza dla każdego z nich te swobody, jakie w warunkach ówczesnych były do stworzenia. Położenie obu tych stanów tj. warstwy włościańskiej i mieszczańskiej w porównaniu do innych sąsiednich państw zmieniło się na lepsze, a sprawiedliwości tej, która obu stanom tym należała się w innych państwach im nie oddawano.

Zniesiono mur między szlachtą a mieszczaństwem, a szeregi mieszczan miały rokrocznie otrzymywać szlachectwo. Poprzednio jeszcze ten sam Sejm Czteroletni inaczej Wielkim zwany, który uchwalal konstytucję, zezwolił mieszczanom na nabywanie dóbr ziemskich, a szlachcie na oddawanie się przemysłowi i handlowi. Za uprawianie handlu i przemysłu przed powyższą uchwałą Sejmu szlachcie tracił szlachectwo. Na znak zbratania się stanów król i wielu ze szlachty wraz z wszystkimi przywódcami stronnictwa patriotycznego wpisali się do książki mieszczan warszawskich.

To były reformy społeczne.

Odnośnie ustroju władz rządowych, czyli reform politycznych, rozdzieliła konstytucja, według nowożytnych zasad „wszelką początek swój w woli narodu biorąc

стверджуючи, що пануючою релігією є релігія католицька, забезпечувала свободу ісповідання і опіку права всім иннім ісповіданням. Верством, чи пануючою класою в державі, як тоді було в цілій Европі (Німеччина, Австрія, Росія, франція Чехія, Венгрія, Данія Англія) була шляхта. Конституція залишає її взагалі при давніших її привілеях і правах, але одночасно впроваджує право проміщан, а хлопів-селян бере під опіку права.

В тому принципі зрікається тоді шляхта, бо ж тільки вона ухвалювала Конституцію, великого свого права, котре перед тим її належало. Селяне залежні перед тим виключно від своїх дідичів-поміщиків, дістають опіку права й держави. Поміщик длія є обов'язаним докладно пристосовуватись до умови, котре заключив, або заключить з селянином, не може як раним, поступати з ним самовільно, підвищувати йому інші або роботизну а селянин може на свого дідича-поміщика скаржитись перед судами й державними урядами, котрі правом змусят поміщика до дотримання пунктів умови.

Отже конституція підносить два посплідні перед тим стани і створює для кожного з них ті свободи, які в тодішніх умовах можна було створити. Становище обох тих станів, себ то селянства й міщанства, в порівнянню з иншими сусідніми державами, змінилось на краще, а тієї справедливості, котра належала обом тим станам, в инших державах тим верствам не оказувалось.

Знесено мур між шляхтою і міщанством; з року в рік цілі ряди міщан мали отримувати шляхецтво. Ще раним той сажий Чотирьохлітній Сейм, инакше прозваний Великим, котрий ухвалював Конституцію, дозволив міщанам купувати землю, а шляхті займатись промислом і торгівлею. Перед цією ухвалою Сейму, цей шляхтич, який віддавався промислові й торгівлі, тратив своє шляхецтво. На знак збратання станів, король і багато зі шляхти, враз зі всіма провідниками патріотичного стороництва, записалися до книг Варшавських міщан.

Це були суспільні реформи.

Відносно устрою державних влад, чи реформ політичних, конституція поділила згідно новішим засадам „Всяку беручу свій початок з волі народу владу“ на 1) владу зако-

władzę“ na 1) władzę prawodawczą, 2) wykonawczą, i 3) sądową. Pierwsza złożona z Sejmu zawsze gotowego i Senatu daje większością głosów posłów Sejmowych prawa narodowi, Senat prawa zatwierdza lub zawieszają, jednak tylko do nowej uchwały Sejmu (tak samo jak obecnie konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921). Zniesiono tzw. „liberum veto“ tj. prawo na zasadzie którego jeden poseł sejmowy sprzeciwiający się ustawie mógł niedopuszczyć do jej uchwalenia. „Pomimo dwu izbowego składu sejmu był on urządzeniem demokratycznym w tym rozumieniu, że złożono najwyższą gałąź władzy- prawodawstwo w ręce przedstawicieli obieralnych, zapewniając im faktyczną niezależność od wpływów korony i urzędnictwa*) Drugą władzę, wykonawczą, powierzyła konstytucja królowi i tzw. „straży“ jakbyśmy dziś nazwali Radzie Ministrów. Ministrów odpowiedzialnych przed Sejmem mianował król, w którego ręku spoczywało też najwyższe dowództwo nad wojskiem Zniesiono „elekcję“ tj. wybory króla ustanawiając, iż tron królewski ma być dziedziczny przez osoby, a dopiero po wymarciu rodziny królewskiej, naród miał mieć prawo wybrać sobie drugą rodzinę. Trzecią władzę stanowiły sądy, których władza nie może być wykonywaną ani przez władzę prawodawczą, ani przez króla, a przez wybierane władze sądowe opierające na „oddaniu sprawiedliwości tym, którzy jej potrzebują“ Od sądów I-jej instancji sły apelacje do trybunałów. Najwięcej w dziedzinie sądownictwa nowych rzeczy wprowadziła konstytucja w sądownictwie dla miast, które otrzymały nowe sądownictwo zapewniające im zupełną autonomię. Utworzono deputacje, które miały opracować nowe kodeksy (ustawy) cywilne i kryminalne (karne).

Nakoniec w sprawie wojska opierając się na najdemokratyczniejszej zasadzie stanowi konstytucja, iż „wszyscy obywatele są obrońcami całości i swobód narodowych, a wojsko jest wyciągniętą siłą odronną narodu“ Wojsko jest „tarczą narodu“ i ma obowiązek strzeżenia jego granic. Prócz obrony niema według konstytucji tej siła zbrojna narodu żadnego innego celu, a w całym tym artykule, wojska dotyczącym, brak choćby technienia zaboreczności.

Zamykając pracę swoją o konstytucji 3 Maja ogólnym rysem o niej, pisze profesor Balzer co następuje:**)

*) Marcelli Handelsman „Konstytucja Trzeciego Maja“ R. 1791. Warszawa 1907. Str. 94.

***) Oswald Balzer „Konstytucja Trzeciego Maja“ Wydanie trzecie, str. 78 i następane.

подавчу, 2) виконавчу і 3) судову. Перша, зложена з Сейму „завше готового“ і Сенату, дає більшістю голосів сеймових послів права народові. Сенат закони затверджує, або затримує, але тільки до нової ухвали Сейму (так само як тепер конституція Речіпосполитої Польської від 17 березня 1921 року).

Знесено так зване „ліборум вето“, себто право, на засаді котрого один сеймовий посол, який противився закону, міг не допустити до його ухвалення. Не дивлячись на двох Палатний склад Сейму, він був урядженням демократичним в тому розумінні, що найвищу галузь влади правodawство, зложено в руки вибраних представників, забезпечуючи їм фактичну незалежність від впливів корони і урядовства.

Другу виконавчу владу доручила конституція королеві і т. зв. „стражі“ як би тепер назвати „Раді Міністрів.“ Міністрів відповідальних перед Сеймом призначав король, в руках котрого спочивало також найвище командування над військом. Знесено „елекцію“, себто вибори короля установляючи, що королівський трон має бути наслідковим, а тільки після вимерти королівської фамилії, нарід має право вибрати собі другу фамилію Третю владу становили суди, котрих влада „не може бути виконувати ані владою законодавчою, ані королем“, а тільки визначеною „судовою владою“, яки повина слідити над віддаванням справедливости тим, котрі її потребують Від судів 1-ої інстанції йшли апеляції до трибуналів. Найбільше в царині судівництва впровадила нового конституція в судівництві для міст, котрі отримали нове судівництво, забезпечуюче їм цілковиту автономію. Утворено депутації, котрі мали opracувати нові кодекси (закони) цивільні і кримінальні (карні).

Накінєць в справі війська, опіраючись на найдемократичніший засаді, конституція постановляє, що „всі громадяне є оборонцями цілости і національних свобод“, а військо є витягнутою, оборонною силою народу“ Військо є „щитом народу“ і має обовязком стереження його границь. Згідно конституції крім оборони, збройна сила народу не має жадної иншої мети, а в цілому тому артикулі що торкається війська, немає й тілі зборчости.

Закінчуючи свою працю про конституцію 3-го травня, наше про неї загальними рисами професор Бальцер слідує: **

*) Марцелій Гандельсман „Конституція 3-го травня 1791 р. Варшава 1907 ст. 94.

***) Освальд Бальцер „Конституція 3-го Травня“ видання третє ст. 78 і слідує.

„Oto, czego dokonała Konstytucja Trzeciego Maja. Rozważając ją w szczegółach, powiedziec trzeba, że dokonała wszystkiego lepiej, niż to zdołano uczynić dawniej...”

Nie była wojną od błędów i usterek. Była dziełem ludzkim, a więc dziełem niedoskonałym. Ale doskonałą sama być nie chciała. W kilku sprawach, jak np. sprawie mieszczańskiej lub chłopskiej, nie dwuznacznie zaznaczyła, że to, co wprowadza, nie jest najlepszym, że jest możliwe lepsze jeszcze załatwienie rzeczy. Wolała jednak obrać drogę pośrednią, gdyż skrajna byłaby jej z pod nóg grunt usunęła...“

„Musiała więc zastosować się do warunków, wśród których powstała. Ale przez to, choć nie była doskonałą, była właśnie najlepszą, bo nie ta konstytucja jest dobrą, która piękne zasady wypisuje, ale ta, która wypisanym zabezpiecza wykonanie. Przyjęła więc w siebie szereg dawniejszych zasad, na których opierał się ustrój Polski, a nawet jeżeli je przekształcała i zmieniała, to w duchu narodowym; z urzędów zachodnich Polsce nieznanych, choć może w niejednym lepszych, czerpała wprawdzie, ale ostrożnie, i znowu je do stosunków polskich odpowiednio naginała. Nie zamknęła więc oczu na to, co sobie ludzkość zdobyła, ale nie zapomniła i o tem, że każdy naród ma swoje właściwości i osobne potrzeby, odmienną kolejną dziejów wytworzone. Nie była więc ślepem, niewolańcem naśladowaniem obcych wzorów; była reformą wielką, ale na gruncie narodowym. Była zatem — i jest — czemś samorodnem, czemś co z nas samych powstało, za co, jeżeli to złe odpowiadamy my sami, a jeżeli to dobre to nasza w tem zasługa i chluba.

...Była pogrzebaniem.. przeszłością wypieszczonych ideałów złotej wolności i wyłączności szlacheckiej. A dokonała się nie przez kogo innego, tylko przez tych co te ideały sami nosili w swem sercu. Przyszła do skutku nie przez siłę i przemoc dobijających się o swe prawa klas upośledzonych, nie przez nacisk ze strony rządu, dążącego do wzmocnienia swej władzy, nawet nie za wolą lub poparciem jakiegokolwiek potencji obcej, a owszem przeciwko ich woli; zrodziła się bez rewolucji, bez kropli krwi rozlewu, w formie łagodnego zamachu stanu z własnej, niczem nie krępowanej woli narodu samego. W swoim rodzaju jest to wypadek jedyny i nigdzie na tak wielki rozmiar w dziejach ludzkości nie powtarzający się.“

Ось що dokонала Конституція 3-го травня Розглядаючи її в подробицях, треба сказати, що вона зробила все краще, ніж це здолали зробити раніше“

„Не була свобідною від помилок і перекоханостей. Була справою людською, отже й справою не досконалию. Але й досконалою сама бути не хотіла. В кількох справах, як напр. справ міщавських, або сільських, не двоє значно означала, що то, що впроваджує, не є найкращим, що є можливим ще краще розрішення справа. Вона однаково вибрала середню бо крайність була б вибила її з під ніг грунт...“

Отже мусіла пристосуватись до умов, серед котрих виникла, але через те, хоч не була досконалою, була власне найкращою, бо не та конституція є добра, що виголошує гарні засади, але та, котра виголошеному забезпечує виконання. Отже прийняла в себе ряд давніших засад на котрих уліралися устрої Польщі, і навіть коли їх перероблювала і змінювала, то в народньому дусі; з західніх уряджень, незнайомих Польщі, хоч може й не в одному кращих, черпала вона, але осторожно і знову їх відповідно починала до польських стосунків. Не замикала очей на те, що кожний нарід має свої властивості, окреми потреби втворени відмінною колією подій. Тому не була вона сліпим, невірливим наслідуванням чужих взірців, була великою реформою, але на національному ґрунті. Отже й була і є чимись що виникло з нас самих, за що коли то зле,—відповідаємо ми сами, а коли це добре, то наша в тому заслуга й гордість.

... Була похороном минувшістю ввголублених ідеалів зеленої вільности і шляхецької виключности. але була доконала ніким вишим, як тільки теми, що ті ідеали сами носили в своєму серці. Прийшла до наслідків не через силу і перевагу добиваючихся своїх прав пригноблених верств, не через натиск з боку уряду, що стремиться до зміцнення своєї влади навіть не за волю або підтримкою якої небудь чужої сили, а навпаки проти їх волі; вродилася безиреволюції без розливу крові, в формі згідного замаху стану, з власною, нічим не стисненою волею самого народу. В своєму роді це є єдиний випадок, який нігде в подіях людскости не повторювався в такому великому розмірі“.

Treść Konstytucji*)

СУТЬ КОНСТИТУЦІІ*)

USTAWA RZĄDOWA

z dnia 3 maja 1791 roku.

(Wstęp drukowany jest na str. 2 niniejszego numeru)

I. Religja panująca.

Religią narodową panującą jest i będzie wiara święta rzymsko katolicka ze wszystkimi jej prawami. Przejście od wiary panującej do takiego kolwiek wyznania jest zabronione pod karami apostazji¹⁾ Że zaś też sama wiara święta przykazuje nam kochać bliźnich naszych, przeto wszystkim ludziom, jakiegokolwiek bądź, wyznania pokój w wierze i opiekę rządową winniśmy i dla tego wszelkich obrządków i religji wolać w krajach polskich, podług ustaw krajowych, warujemy.²⁾

II. Szlachta ziemiana.

Szanując pamięć przodków naszych, jako fundatorów³⁾ rządu wolnego, stanowi szlacheckiemu wszystkie swobody, wolności, prerogatywy,⁴⁾ pierwszeństwa w życiu prywatnem i publicznem najuroczyściej zapewniamy, szczególnie zaś prawa, statuta i przywileje temu stanowi od Kazimierza Wielkiego, Ludwika Węgierskiego, Władysława Jagiełły i Witolda, brata jego, wielkiego księcia Litewskiego, niemniej od Władysława i Kazimierza Jagiellończyków, od Jana Alberta, Aleksandra i Zygmunta Pierwszego Braci, od Zygmunta Augusta ostatniego z linii Jagiellońskiej sprawiedliwie i prawie nadane, utwierdzamy, zapewniamy i za niewzruszone uznajemy. Godność stanu szlacheckiego w Polsce za równą wszelkim stopniom szlactwa gdziekolwiek używanym przyznajemy. Wszystką szlachtę równymi być między sobą uznajemy, nie tylko co do starania się o urzędy i o sprawowanie posług ojczyźnie, honor, sławę, pożytek przynoszących, ale oraz co do równego używania przywilejów i prerogatyw stanowi szlacheckiemu służących, nadewszystko zaś prawa bezpieczeństwa osobistego, wolaści osobistej i własności gruntowej i ruchomej tak jak od wieków każdemu służyły, świętobliwie, nienaruszenie zachowane mieć chcemy i zachowujemy, zaręczając najuroczyściej, iż przeciwko własności czyjejkolwiek żadnej odmiany lub ekscepcji⁵⁾ w prawie niedopuszczymy, owszem najwyższa władza krajowa i rząd, przez nią ustanowiony, żadnych pretensij pod pretekstem iurium regalium⁶⁾ i jakimkolwiek innym po-

*) Treść Konstytucji podajemy według brzmienia ogłoszonego w książce Marcellego Hanelera na: „Konstytucje Polskie 1791-1921“ Warszawa 1922. Nakładem Polskiej Składnicy Pomocy szkolnej.

1) odszczerpięstwo, 2) warujemy, yle co zapewniamy 3) założyciel-twórca, 4) uprawnienia, 5) wyjątków, 6) „prawo królewskie“ dotyczy uprawnień króla do wyłącznego wydobywania kruszców, soli i siarki. Zniesione zostały w 1573 r. patrz St. Kutrzeba „Historja ustroju Polski“ wyd. 5 str. 125

УСТАВА УРЯДОВА

З 3-го травня 1791 року.

(Вступлення друковане на стороні 2-гої цього примірника.)

I. Пануюча релігія.

Пануючою національною релігією є і буде свята Римо-Католицька віра зі всіма її правами. Перехід від пануючої віри до якого небудь іншого ісповідання забороняється під карою апостазії). Тому що таж сама свята віра приказує нам кохати наших ближніх, отже всім людям, якогубо не було ісповідання спокій в вірі і одіку Уряду забезпечуємо і для того закріпляємо для всіх обрядів і релігій вольність в польських краях. згідно правним установам.

II. Шляхта поміщани.

Шануючи пам'ять наших предків, яко фундаторів³⁾ вільного уряду, шляхецькому станові всі свобода, вольности, prerogatywy⁴⁾ першенства в приватному, публічному життю урочисто запевнюємо, з окрема ж права статута і привілеї, надані тому станові Казіміром Великим, Людвіком Венгерським, Владиславом Ягелло і Витольдом, його братом, великим князем Литовським не менше Владиславом і Казіміром Ягеллонським, Яном Альбрехтом Олександром і Зигмунтом першим братами, Зигмунтом Августом, останнім з Ягеллонської лінії справедливі правно, затверджасмо, запевняємо і узяємо за непорушні. Признаємо гідність шляхецького стану в Польщі рівною всяким ступням шляхецтва, які де небудь уживаються. Всю шляхту узяємо рівною між собою, не тільки що до об'ягтя яких урядів і виконування послуг батьвезщині, приносячих честь, славу, пожиток, але також що до рівного уживання привілеїв і prerogatyw, належних шляхецькому станові, передусім же права особистої недоторканности особистої вольности і власности ґрунтової і рухомої так, як од віків кожному належала, свято, непорушно захищати хочемо мати і захищуємо, урочисто ручаючись що проти чьей небудь властости жадної одміни або експецції⁵⁾ в праві не допустимо! найвишша ж краєва влада і уряд нею установлений, жадних претензій під провекстом iurium regalium⁶⁾, або яким небудь іншим позором не буде предьявляти до громадянської власности чи то в частині, чи го в цілості. Для того особливе безпеченство і всяку власність, належну кому б то не було по праву, яко правдивий вузол суспільства,

*) суть Конституції подаємо як в оголошеній книжці Marcellego Hanelera: „Konstytucje Polskie 1791-1921“ Warszawa. 1922 — Nakładem Polskiej Składnicy Pomocy szkolnej.

1) одступництво 3) творців 4) управління 5) винятки 6) королівське право.

zorem do własności obywatelskich bądź w części, bądź w całości rościć sobie nie będzie. Dlatego bezpieczeństwo osobiste i wszelką własność, komukolwiek z prawa przynależną, jako prawdziwy społeczny węzeł, jako źródło wolności obywatelskiej szanujemy, zabezpieczamy, utwierdzamy i, aby na potomne czasy szanowane, ubezpieczone i nienaruszone zostawały, mieć chcemy. Szlachtę za najpierwszych obrońców wolności i niniejszej konstytucji uznajemy. Każdego szlachcica enocie, obywatelstwa i honorowi jej świętość do szanowania, jej trwałość do strzeżenia poruczamy, jako jedyną twierdzę ojczyzny i swobód naszych.

III. Miasta i mieszczanie

Prawo na teraźniejszym sejmie zapadłe pod tytułem: „Miasta nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej“ w zupełności utrzymane mieć chcemy i za część niniejszej konstytucji deklarujemy, jako prawo wolnej szlachty polskiej, dla bezpieczeństwa ich swobód i całości wspólnej ojczyzny, nową, prawdziwą i skuteczną dające siłę.

IV. Chłopi włościanie.

Lud rolniczy, z pod którego ręki płynie najobfitsze bogactw krajowych źródło, który najliczniejszą w narodzie stanowi ludność, a zatem najdzielniejszą kraju siłę, tak przez sprawiedliwość, ludzką i obowiązki chrześcijańskie, jako i przez własny nasz interes dobrze zrozumiany, pod opiekę prawa i rządu krajowego przyjmujemy, stanowiąc, iż od tej jakiegokolwiek swobody, nadania lub umowy dziedzicze z włościanami ówimi swoimi autentycznie ułożyli, czyliby te swobody, nadania i umowy były z gromadami, czyli też z każdym osobno wsi mieszkańcem zrobione, będą stanowić wspólny i wzajemny obowiązek podług rzetelnego znaczenia warunków i opisu zawartego w takich nadaniach i umowach, pod opiekę rządu krajowego podpadający. Układy takowe i wynikające z nich obowiązki, przez jednego właściciela gruntu dobrowolnie przyjęte, nie tylko jego samego, ale i następców jego lub prawa nabywców tak wiązać będą, iż ich nigdy samowolnie odmówić nie będą mogli. Nawzajem włościanie jakiegokolwiek majątności od dobrowolnych umów, przyjętych nadania i z nimi złączonych powinności usuwać się inaczej nie będą mogli, tylko w takim sposobie i z takimi warunkami, jak w opisach tychże umów postanowione mieli, które czy na wieczność, czyli do czasu przyjęte ściśle ich obowiązują. Zawarowawszy tym sposobem dziedziców przy wszelkich pożytkach od włościanim należących, a chcąc jaknajskuteczniej zachęcić pomnożenie ludności krajowej, ogłaszamy wolność zupełną dla wszystkich ludzi, tak nowo przybywających, jako i tych, którzyby pierwsi z kraju oddalwszy się teraz do ojczyzny powrócić chcieli, tak dalece, iż każdy człowiek do państw Rzeczypospolitej nowo z którejkolwiek strony przybyły, lub powracający, jak tylko stanie nogą na ziemi Polskiej, wolnym jest zupełnie użyć przemysłu swego, jak i gdzie chce, wolny jest czynić umowy na osiadłość, robociznę

яко зрізцію громадської волності шануємо, забезпечуємо, затверджуємо і хочемо мати їх, щоб і в прийдучому потомстві були шановні, забезпечені і не порушені. Признаємо шляхту за найперших оборонців волності і цієї конституції. Яко єдину твердиню батьківщини і наших свобод, доручаємо її святість до шанування її і тривалість до стереження—честі, громадському почуттю і добродієлю кожного шляхтича.

III. Міста і міщане.

Право установлення на теперішньому Сеймі, під назвою: „Міста наші королівські вільні в державах Речіпосполитої,“ хочемо мати в цілості утримання і оголошуємо за частину цієї конституції, яко право вільній польській шляхті, для забезпечення їх свобод і цілості спільної батьківщини, нову, правдиву і результату даючи силу.

IV. Селяне.

Хліборобське населення, з під рук котрого пливе найбагатше джерело краєвих богатств, котре становить в народі найчисленніше населення, а разом з тим і найкращу силу краю, як з погляду на справедливість людяність і християнські обов'язки, так і з погляду на наш власний інтерес добре зрозумілий, приймаємо під опіку права і краєвого уряду, становлячи, що з того часу які будь свободи, надання або умови ділячі з селянами своїх добр наутентично уложені, чи ті б свободи, надання й умови були з громадами, чи також з кожним з окрема мешканцем села зроблені, будуть становити спільний, взаємний обов'язок, згідно точному значінню умов і опису заключених в таких наданнях і умовах, підпадаючий під опіку краєвого уряду. Такої уряди і виникаючі з них обов'язки, прийняті добровольно одним власником ґрунту, не тільки його самого, але й його наступників або покупців права так будуть вважатися, що їх ніде самовольно порушити не будуть в силі. Так само селяне з якої б то не було маєтності від добровольних умов прийнятих надань і зв'язаних з ними повинностей, внаслідок не можуть усувати, як тільки таким способом і з такими умовами, які були постановлені в описах тих самих умов, котрі чи на вічність, чи до якогось часу точно повняті, будуть їх обов'язувати. Закріпивши таким чином дідичам належачі їм від селян права про всяких пожитках і бажаючи якнайкраще захопити помноження краєвого населення оголошуємо цілковиту волність для всіх людей, як ново прибуваючих, так і тих, котріб залишивши раніш край тепер бажали повернутись до батьківщини, так далеко, що кожний чоловік, прибувши до держав Речіпосполитої наново з якої будь країни, аоб той що повернувся, як тільки стане ногою на Польській землі є цілком свободний роживати свого промыслу як і де хоче с свободний ро-

lub czynsze, jak i dopóki się umówi, wolny jest osiadać w mieście lub na wsiach, wolny jest mieszkać w Polsce, lub do kraju, do którego zechce, powrócić uczynawszy zadosyć obowiązkom, które dobrowolnie na siebie przyjął.

V Rząd czyli oznaczenie władz publicznych.

Wszelka władza społeczności ludzkiej początek swój bierze z woli narodu. Aby więc całość państw, wolność obywatelska i porządek społeczności w równej wadze na zawsze zostały, trzy władze rząd narodu Polskiego składać powinny i z woli prawa niniejszego na zawsze składać będą, to jest władza prawodawcza w stanach zgromadzonych, władza najwyższa wykonawcza w królu i straży i władza sądownicza w jurysdykcjach⁷⁾, na ten koniec ustanowionych, lub ustanowie się mających.

VI. Sejm czyli władza prawodawcza.

Sejm czyli stany zgromadzone na dwie izby dzielić się będą: na izbę poselską i na izbę senatorską pod prezydencją⁸⁾ króla. I z b a p o s e l s k a, jako wyobrażenie i skład wszechwładztwa narodowego, będzie świątynią prawodawstwa. Przeto w izbie poselskiej najpierwej decydowane będą wszystkie projekty: 1-mo co do praw ogólnych, to jest konstytucyjnych, cywilnych, kryminalnych i do ustanowienia wieczystych podatków, w których to materjach propozycje⁹⁾ od tronu województwom, ziemiom i powiatom do różstrząśnienia podane, a przez instrukcje¹⁰⁾ do izby przychodzące, najpierwsze do decyzji wzięte być mają; 2-do co do uchwał sejmowych, to jest poborów doczesnych, stopnia monety, zaciągania długu publicznego, nobilitacji¹¹⁾ i innych nagród przypadkowych, rozkładu wydatków publicznych, ordynaryjnych i ekstraordynaryjnych¹²⁾, wojny, pokoju, ostatecznej ratyfikacji¹³⁾ traktatów związkowych i handlowych, wszelkich dyplomatycznych aktów i umów do prawa narodów ściągających się, kwitowania magistratur¹⁴⁾ wykonawczych i tym podobnych zdarzeń, głównym narodowym potrzebom odpowiadających, w których to materjach propozycje od tronu, prosto do izby poselskiej przychodzić mające, pierwszeństwo w prowadzeniu mieć będą. I z b y s e n a t o r s k i e j, złożonej z biskupów, wojewodów, kasztelanów i ministrów, pod prezydencją króla, mającego prawo raz dać votum¹⁵⁾ swoje, drugi raz paritatem¹⁶⁾ rozwiązywać, osobiście lub nadesłaniem zdania swego do tejże izby, obowiązkiem jest 1-mo każde prawo, które po przejściu formalnym w izbie poselskiej do senatu natychmiast przesłane być powinno, przyjąć lub wstrzymać do dalszej narodu deliberacji¹⁷⁾ opisaną w prawie większością głosów. Przyjęcie moc i świętość

7) we władzach sądowych, 8) przewodnictwem, 9) wnioski, 10) instrukcje tu, tyle co zdanie, opinja, sejmików powiatowych i wojewódzkich, 11) nadanie szlachectwa, 12) zwyczajnych i nadzwyczajnych, 13) zatwierdzenia, 14) nrzędów, 15) głos, 16) równość głosów. Król miał jeden głos tylko i to nie w sejmie, który uchwałę prawa, a w senacie, dopiero gdyby przy głosowaniu była równa liczba głosów za i przeciw, konstytucja dawała królowi głos dodatkowy, którym rozstrzygał ma rzecz zdania jednej ze stron głosujących, 17) obrad.

бати умови на осідість, роботувану, або чинші, як і до покн умовяться вільням с оселюванчсь в місті або на селах, вільній мешкати в Польщ, або повернутись до куюю котрого захоче, виконавши обовязки, котрі приняв на себе добровільно

Уряд, чи означення публічних влад

Всяка влада людської суспільни бере свій початок з волі народу. Отже щоб цілість держав віальність громадян і порядок суспільства назавше залишалися на рівній мрі, Уряд польского народу повинні складати на завше, а саме: влада законодавча в зібраних ставках, найвища виконавча влада в королеві і стражі, і влада судова в юрисднціях,⁷⁾ для того установленых, або які мають бути установлені.

VI Сейм, чи Законодавча влада

Сейм чи зібрання станів, буде ділитись на дві палати: на палату посольську і на палату Сенаторську від голомуванням⁸⁾ короли. П а л а т а п о с о л ь к а яко виявлення й склад народнього всевладства буде святницею законодавства. Отже в посольській палаті найперше будуть вирішуватись всі проекти: 1-е що до загальних прав, себ то конституційних, цивільних, кримінальних і до установлення вічних податків, в яких справах погани пропозиції⁹⁾ від трону воеводствам, землям і повітам і по інструкції¹⁰⁾ приходячі до палати, найперше повинні бути взяті для вирішення, 2-е що до ухвал Сеймових, себ то дочасних поборів ступіння монети стягання публічного боргу, nobilitaції¹¹⁾ та інших припадкових нагород розкладу державних видаків, ординарих і екстраординарих,¹²⁾ війни й миру оstateчної ратифікації¹³⁾ трактатів союзних і торговельних, всяких дипломатичних актів і умов, що до права народів торкаються, квітовання виконавчих Magistratur¹⁴⁾ і тому подібних випадків, відповідаючих головним нарднім потребам, в яких то справах пропозиції від трону проsto до посольської палати маючі приходити і першєнство в провадженнєм будуть мата С е н а т о р с ь к а п а л а т а, зложена з єпископів, воевод, кошчелянів та міністрів під головуванням короля, маючого право дати раз своє votum,¹⁵⁾ другий раз paritatem¹⁶⁾ розвизувати особисто, або надісланням своєї думки до тейж палати, має своїм обовязком 1-е кожний закон, котрий після формального прийяття в Посольській палаті повинен негайно пересилатись до Сенату, приймати або затримати до дальнійшої деліберации¹⁷⁾ народу, описаною в праві більшістю голосів. Прияття закону буде надавати силу й свя-

7) судови уряди 8) председательством 9) внески 10) інструкції то саме що описані сеймиків повітових, воеводських 11) надаване шлхецтва 12) звичайни й надавичайних 13) затвердіння 14) урядів 15) голос 16) рівність голосів Король мав тільки один голос й то не в Сеймі, котрий ухвалював права, а сенаті, до піро як при голосуванні, було рівне число голосів за й против, королю ростирав спір 17) народ

prawa nadawać będzie. Wstrzymanie zaś zawiesi tylko prawo do przyszłego ordynaryjnego¹⁸⁾ sejmu, na którym, gdy powtórna nastąpi zgoda, prawo zawieszane od senatu przyjętem być musi, z-co, każdą uchwałę sejmową w materjach¹⁹⁾ wyżej wyliczonych, którą izba poselska senatowi przysłać natychmiast powinna, wraz z tą izbą poselską większością głosów decydować, a złączone izb obydwuch większość, podług prawa opisana, będzie wyrokiem i wolą stanów. Warujemy, iż sanatorowie i ministrowie w obiektach²⁰⁾, sprawowania się z urzędowania swego bądź w straży, bądź w komisji, *votum decisivum*²¹⁾ w sejmie nie będą mieli, i tylko zasiadać w ten czas w senacie mają dla dania eksplikacji²²⁾, na żądanie sejmu. Sejm zawsze gotowym będzie: prawodawczy i ordynaryjny. Rozpoczynać się ma co dwa lata, trwać zaś będzie podług opisu prawa o sejmach... Jako zaś prawodawstwo sprawowane być nie może przez wszystkich, i naród wyręcza się w tej mierze przez reprezentantów czyli posłów swoich, dobrowolnie wybranych, przeto stanowimy, iż posłowie, na sejmikach obrani, w prawodawstwie i ogólnych narodowych potrzebach, podług niniejszej konstytucji, uważani być mają, jako reprezentanci całego narodu, będąc składem ucieleśnienia powszechności. Wszystko i wszędzie większością głosów decydowane być powinno; przeto *liberum veto*²³⁾ konfederacji²⁴⁾ wszelkiego gatunku i sejmy konfederackie, jako duchowi niniejszej konstytucji przeciwnie, rząd obalające, społeczność niszczące, na zawsze znosimy.

VII. Król władza wykonawcza.

Żaden rząd najdoskonalszy bez dzielnej władzy wykonawczej stać nie może... Zawarowawszy przeto wolnemu narodowi polskiemu władzę praw sobie stanowienia i moc baczności nad wszelką wykonawczą władzą, oraz wybierania urzędników do magistratur²⁵⁾, władzę najwyższego wykonywania praw królowi w radzie jego oddajemy która to rada strażą zwać się będzie. Władza wykonawcza do pilnowania praw i onych pełnienia ściśle jest obowiązana. Tam czynią z siebie będzie, gdzie prawa pozwalają, gdzie prawa potrzebują dozoru egzekucji²⁶⁾ a nawet silnej pomocy... Tron Polski elekcyjnym²⁷⁾ przez familje mieć na zawsze chcemy i stanowimy... Dynastia przyszłych królów polskich zacznie się na osobie Fryderyka Augusta dzisiejszego elektora Saskiego... Najstarszy syn króla panującego po ojeu na tron następować ma... deklarujemy, zachowując przy narodzie prawo, wybrania do tronu drugiego domu, po wygaśnięciu pierwszego... dalej idą postanowienia o stosunku władzy królewskiej do „straży praw“ sejmu i senatu, o „straży praw“ określające jej skład, i o „komisjach“ jakbyśmy dziś nazwali Ministerstwach i o odpowiedzialności tych wszystkich władz.

18) zwyczajnego, 19) w przedmiocie, 20) w sprawach, 21) głosu decydującego, 22) wyjaśnić, 23) patrz na str. 6 24) związki szlachty, które pierwotnie zawiązywane były dla zastąpienia władzy państwowej, później organizowały się również przeciwko królowi i władzy rządowej, 25) wykonania, 26) wybieralny, 27) urzędy.

тість йому. Ветримання ж задержати тільки закон до слідуючого ординарного¹⁸⁾ Сейму, на котрому, коли наступить повтірна згода, закон задержаний Сенатом, повинен бути прийнятий, з го, кожну Сеймову ухвалу в справах¹⁹⁾ вище означених, котру Посольска Палата негайно повинна прислати Сенатові, разом в тію ж Посольскою Палатою більшістю голосів вирішувати а сполучена з обох тих палат більшість, згідно праву буде присудом і волею станів. Закріплюємо, що Сенатори і Міністри в справах²⁰⁾ що торкаються свого урядовання чи то в Стражі, чи в комісії *votum decisivum*²¹⁾ в Сеймі не будуть мати, а тільки мають засідати на той час в Сенаті для дачи висновку²²⁾ на жадання Сейму. Сейм завжди готовий буде: правodawчий і ординарний. Має розпочинатись що два роки, тривати ж буде згідно приписам прав про Сейм... Позаяк законодавство не може видаватись всіма, і наряд виручається в тій мірі розпрезентами, чи послами своїми, свобідно вибраными, тому ставити, що послы, вибрані на Сеймиках в законодавстві і загальних потребах народу, згідно на конституції, повинні вважатись яко репрезентанти цілого народу, будучи складом загального довірря. Скрізь і все повинно вирішуватись більшістю голосів. Тону *liberum veto*²³⁾ „конфедерации“²⁴⁾ всякого року і конфедерацийни сейми, яко противні духові цієї конституції, відконуючі державу, вищачі проматинство, на завжди скасовуємо.

Кероль-влади виконача.

Жадеи найкращай уряд не може стати добрим без гарної виконавчої влади... Тому закріпивши вільному польському народові право настановляти собі владу і силу слідити влад всякою виконавчою владою а також вибирания урядовців до Магістратур²⁵⁾, владу найвищого виконання законів відасмо королеві в його раді, котра то рада буде зватись „Стражею прав“. Виконавча влада є обовязана до пильнування і точного виконання законів. Там буде чинною, де дозволяє закон, де закони потребують нагляду екзекції²⁶⁾ і навіть свільної помочи... Трон Польский²⁷⁾ на завжди хочемо мати наслідственим в фамиліі і ставляемо... Династія майбутніх польских королів зачнеється на особі Фридриха—Августа теперішнього Саського електора. Найстарший син короля, що панує після батька має вступити на трон... Це оголошуємо, заховуючи народові право вибирания на трон другої фамиліі, коли вичахне перша.

(далі йдуть постанови про стосунок королівської влади до „Стражі прав“, Сейму і Сенату, про иро „Стражу прав“, окресляючи її склад, і про „Комісії“ котріб тепер називали Міністерствами і про відповідальність тих осіх влад.

18) звичайного 19) в предметі 20) в справах 21) голос рішучий 22) висновок 23) гляди на ст. 6-й. 24) звязки шляхти первоначально завязывались для заступництва владі державної потім організувались проти короля 25) виконання 26) виберальний 27) комісії едукацийна Міністерства освіти

VIII. Władza sądownicza.

„Władza sądownicza nie może być wykonywaną ani przez władzę prawodawczą, ani przez króla, lecz przez magistraturę, na ten koniec²⁸⁾ ustanowione i wybierane. Powinna zaś być tak do miejsc przywiązana, żeby każdy człowiek bliską dla siebie znalazł sprawiedliwość, żeby przestępny widział wszędzie groźną nad sobą rękę krajowego rządu... Nowy kodeks praw cywilnych i kryminalnych przez wyznaczone przez Sejm osoby spisać rozkazujemy“

IX. Regencja

(Ustęp ten konstytucji dotyczy i reguluje sprawę sprawowania rządu w wypadkach, gdy król jest małoletni lub z innych powodów rządów sprawować nie może)

X. Edukacja²⁹⁾ dzieci królewskich.

„Synowie królewscy, których do następstwa tronu konstytucja przeznacza, są pierwszymi dziećmi Ojczyzny, przeto bacność o dobre ich wychowanie do narodu należy, bez uwłazczenia jednak prawom rodzicielskim. Za rządu królewskiego go sam król z strażą i wyznaczonym od stanów dozorcą edukacji królewiczów wychowaniem ich zatrudniać się będzie. Za rządu regencji też z wspomnianym dozorcą edukację ich powierzoną mieć sobie będzie. W obydwóch przypadkach dozorca, od stanów wyznaczony, donosić winien na każdym ordynaryjnym³⁰⁾ sejmie o edukacji i postępkach królewiczów. Komisji zaś edukacyjnej³¹⁾ powinnością będzie podać układ instrukcji³²⁾ i edukacji synów królewskich do potwierdzenia sejmowi, a to, aby jednostajnie w wychowaniu ich prawidła wpały ciągle i wcześniej w umysły przyszłych następców tronu religję i miłość cnoty, ojczyzny, wolności i konstytucji krajowej“.

XI. Siła zbrojna narodu.

„Naród winien jest sobie samemu obronę od napaści i dla przestrzegania całości swojej. Wszyscy przeto obywatele są obrońcami całości i swobód narodowych. Wojsko nie innego nie jest, tylko wyciągnięta siła obrotna i porządna z ogólnej siły narodu. Naród winien wojsku swemu nagrodę i poważanie za to, iż się poświęca jedynie dla jego obrony. Wojsko winno narodowi strzeżenia granic i spokoju powszechnego, słowem, winno być jego najsilniejszą tarczą. Aby przeznaczenia tego dopełnić niemylnie, powinno zostawać ciągle pod posłuszeństwem władzy wykonawczej, stosownie od opisów prawa, powinno wykonywać przysięgę na wierność narodowi i królowi i na obronę konstytucji narodowej. Użytem być więc wojsko narodowe może na ogólną krajową obronę, na strzeżenie fortei i granic, lub na pomoc prawną, gdyby kto do egzekucji jej onie był posłusznym.“

28) cel, 29) wychowywanie, 30) zwyczajny, 31) komisja edukacyjna-Ministerstwo oświaty, 32) układ instrukcji tyle co plan, projekt.

Uwaga! Wyjaśnienia przy odsyłaczach pochodzą od Redakcji.

VIII. Влада Судова

„Судова влада не може виконуватись ані владою законодавчою, ані королем, а тільки установами, для цієї цілі призначеними і вибраними. Повиннаж бути так до місць привіязана, щоб кожний чоловік міг знайти близьку для себе справедливість, щоб злочинець бачив скрізь над собою грізну руку кращого уряду. Новий кодекс цивільних і кримінальних законів призначаємо скласти визначеним Сеймом особам.“

IX. Регенція.

(Цей уступ Конституції торкається і регулює справи провадження уряду в випадках, коли король є малолітнім або інших яких причин не може правити.

X. Виховання (едукация)²⁹⁾ королівських дітей.

„Королівські сини, котрих конституція признає до наступників трону, а першими дітьми Батьківщина, тому наглядвання про добре їх виховання належать до народу, без зменшення однаково батьківських прав. За королівського уряду, сам король зі стражею і призначенням від станів дозорцем едукации (виховання) королівичів, буде трудитись над їх вихованням. За правління регенції—кожа, з зазначеним дозорцем, повинна їх виховання прийняти за себе, в обох випадках дозорцем, призначеним статями, повинен доносити на кожному звичайному³⁰⁾ Сеймі про виховання і поступки королівичів Позначити ж едукациною³¹⁾ (виховаччою) комісією буде подати уклад інструкції³²⁾ виховання королівських синів на затвердження Сеймові, а саме, щоб одностайно в їх вихованню постигне і завчасу інтувала в поняття майбутніх наступників трону правила релігії, і любов до добра, батьківщини, волності і кращої конституції.“

XI Збройна сила народу.

Нарід повинен сам собі становити оборону від напасти і для збереження своєї цілости. Тому всі громадяне є оборонцями цілости і національних свобод. Військо є ячям нашим, не тільки витягнутою оборонною силою з загальної сили народу. Нарід повинен своєму військові осязати нагороду і пошану за те, що воно присвячує себе єдице для його оборони. Військо повинно народові стерігти границі і загальний спокій взагалі повинно бути його найсильнішим щитом. Щоб того пращачення воно непомилково досягло, повинно стало залишатись під послухою виконавчій влади відповідно до принципів права, повинно виконувати присягу на вірність народові і королеві і на охорону нашої і на охорону народної конституції. Отже народне військо може бути ужитим на загальну оборону краю, на стереження твердинь і границь або на поміч праву колиб хто не був йому послушним.

29) виховання 30) звичайний 31) Комісія едукацийна-Міністерство 32) уклад інструкції те саме що план, проект

Увага! Вищевказані при відсилачах походять від Редакції.

Mężowie około Konstytucji zasłużeni.

ЛЮДИ ПРИ КОНСТИТУЦІІ ЗАСЛУЖЕНІ.

Nie odrazu powstało wielkie dzieło Konstytucji Majowej, nie zrodziła go chwila, ani odruch chwilowy, a wytworzyła wytrwała, konsekwentnie do celu zmierzająca praca wielkich obywateli kraju. Jak sama konstytucja jest koroną prac Sejmu czteroletniego 1788-1792, tak Sejm jest koroną prac, ruchu reformatorskiego zapoczątkowanego na przełomie XV i XVI wieku. Początki pracy tej, to działalność Jana Ostroga († 1501) Andrzeja Frycza Modrzewskiego (1503-1572) Piotra Skargi (1536-1612) i wielu innych z których pierwszy przy końcu XV wieku wołał już „niech będzie jedno prawo wszystkich obowiązujące, bez żadnej osób różnicy“. Rozwój reform jednak musiał iść w parze z rozwojem stanu umysłowego społeczeństwa i jego przekształceń w kierunku postępu, czemu sprzyjały wielkie reformy w dziedzinie szkolnictwa i oświaty przez Stanisława Konarskiego († 1773) przeprowadzone, uwiecznione powołaniem w 1773 roku „Komisji edukacyjnej“ pierwszego na świecie Ministerjum Oświaty, która skupiła w sobie takich ludzi, jak Andrzej Zamojski, Ignacy Potocki, ks. Adam Czartoryski, Hugo Kollataj, Grzegorz Piramowicz i inni. Szereg ostatnich największych reformatörów w zamyka działalność Stanisława Staszica (1755-1826) i ks. Hirona Kollataja, tego który w 1803 roku wspólnie z Tadeuszem Czackim organizował Liceum Krzemienieckie. Jego to, Kollataja uznaje historia za właściwego twórcę wielkiej konstytucji, którą wspólnie z nim przygotowali i opracowali Ignacy Potocki, Stanisław Małachowski marszałek sejmu, ks. Adam Czartoryski generał ziem Podolskich, sekretarz króla Stanisława Augusta ks. Piattoli, Stanisław Potocki, Stanisław Soltyk, Julian Niemcewicz i wielu innych.

A nie szły prace te łatwo, bo prócz walki o przerobienie umysłów własnych obywateli walczyć musiały z obcym zewnętrznym wrogiem reform, który jak oka w głowie pilnował co w Polsce się dzieje, rozbijając i psując to, co dla poprawy stosunków społecznych i politycznych tam przygotowywano i utracając nie jedną reformę i jej projekty. W 1768 roku, na delegacji sejmowej której uchwały z pełnomocnictwem Sejmu zapadały jakby przez Sejm cały były powzięte, poseł rosyjski Repnin sprzeciwiał się wnioskowi Jabłonowskiego, by uwolnić chłopów od poddaństwa, a w 1780 roku przedłożonemu przez Andrzeja Zamojskiego „Zbiorowi praw sątowych“ zawierającemu postępowe postanowienia o chłopach i mieszczanach, sprzeciwiał się poseł rosyjski Stackelberg, udaremniając przez opanowanych przez siebie posłów przyjęcie projektu całego.

Ne wstrzymywały jednak wszystkie zakusy pracy tej wielkiej ku polepszeniu współzycia stanów zamierzającej, a ku chwale i chlobie pokolenia, które ją uchwaliło stanęła Konstytucja Trzeciego Maja.

Ne odrazu powstało wielkie dzieło Konstytucji 3-go травня, не зродила її една хвилина, ані еден мент, втворила її консекуентна праця великих громадян краю. Як сама Конституція є утіцанням праць чотирьохлітнього Сейму 1788-1792, так Сейм є короною праць руху реформаторського, розпочавшогося вже на переломі XV і XVI віку. Початки праці цей находимо в діяльності Яна Остроґа (†1501) Андрея Фріча Модржевського (1503-1572) Петра Скарґі (1536-1612) і багатько інших з котрих першій, при кінці XV віку голосав вже „вехай буде едне право всіх обовязуюче, без жадної для осіб рожниці Розвій реформ мусів ти в парі з розвитком умисловим тогочасного суспільства, чому сприяли великі шкільні реформи Станіславом Конарським введені (†1773) а закінчили утворенням в 1773 році „Комісії едукативної“ першого на світі Міністерства Освіти, котре зібрало в собі людей таких як Андрей Замойський, Гнат Потоцький, кн. Адам Чарторайський, Гуго Коллонтай Григорій Пірамонович і інші. Число найсвітліших реформаторів замикає Станіслав Сташець і кс. Гуго Коллонтай, той що в 1803 році разом з Талеушем Чацьким організував Лцей Кременецький. Його то Коллонтай, призвала історія творцем великої Конституції, котру разом з ним опрацювали Гнатий Потоцький, Станіслав Маслаховський маршалок сейму князь Адам Чарторайський генерал подольської землі, Секретар короля Августа кс. Піятоллі, Станіслав Потоцький, Станіслав Солтик Юлан Немцевич, і багатько інших.

Ne шла ця праця легко, бо крім праць над з'єднанням власних громадян, вальчати треба було з чужим закордонним ворогом реформ, котрай як ока в голові глядів, що в Польщі робиться, псуєчи все що для напярві політичних і суспільних порядків робилося. В 1768 на делегації на котрій за порученням Сейму, заходили ухвали якоби на Сеймі, посол російський Ріпнін спротивився внескові посла Яблонського щоб збільшити сваян од Паашчини, а в 1780 році представленому Замойським „збірняку прав судозвх“ в котрим була зміщена передова постановління про селян і мшян, протівився посол російський Штакельберг протівлюючи, при помічи, з'єднаних собі послів цілому проекту.

Ne затримали всі захисти ці великої праці велущий до поліпшення неввіжяття станів, а на хвалу й хлюбу, покоління которе її ухвалювала вайшла Конституція Третього травня.

Kurjer Polski, jeden z najpoważniejszych dzienników polskich wychodzący w Warszawie (Szpitalna 12)
o reklamie ogłasza:

- „Jeżeli uważasz, że pieniądz nie daje szczęścia, nie reklamuj się“
- „Jeżeli twój syn nie uznaje reklamy, nie czyni z niego handlowca“
- „Majątek przychodzi we śnie tym co się reklamują“
- „Słońce świeci dla wszystkich, reklama dla tych co jej hołdują“
- „Jeżeli interes idzie źle, reklamuj go, by było lepiej, jeżeli interes prosperuje, reklamuj go aby nie było gorzej“
- „Reklama kosztuje, ale przynosi zyski większe niżli koszty“
- „Nie mów moi klienci mnie znają. Powiedz: ja znam swoich klientów, reklama da mi poznać cudzych“
- „Jabłoń rodzi owoc w jesieni, reklama wydaje owoc cały rok“
- „Wielkie zakłady przemysłowe nie wystarczają, trzeba olbrzymich ogłoszeń“
- „Reklama jest szyldem powtarzanym wielokrotnie i wpadającym w oczy tych którzy, nie przechodzą Twoją ulicą.“
- „Słowa ułatwiają ogłoszenia zostają“
- „Reklamując się udatnie jesteście w przededniu doskonałych interesów.“

Oto słowa, które podkreślają konieczność dobrej, świadomej i należytej prowadzonej reklamy. I najsolidniejszy towar, dający wysoką jakość i cenę najniższą, przy konkurencji i szczególnie trudnych dzisiejszych warunkach zbytu pleśnieć, rdzewieć i psuć się będzie bez reklamy na półkach, a pracy, trudu, sumiennosci i starań on nie opłaci należyte bez reklamy.

Jeżeli chcesz, by cię poznała każda wieś i jej mieszkańcy, każdy światlejszy w powiecie gospodarz, i każdy interesujący się gospodarczym życiem powiatu jego mieszkaniec ogłaszaj się w:

„SAMORZĄDZIE KRZEMIENIECKIM“

który wychodząc od czterech lat w powiecie, wprowadzi cię w szeregi swoich czytelników.

3-4 razy miesięcznie numery pisma w nakładzie 1000 egzemplarzy docierają do najdalszych zakątków powiatu i przechodzą z rąk do rąk. Kilkunastu tysiącom twoich przysyłanych odbiorców masz możliwość dać się poznać.

Zastanów się czy nie przeceniłeś swych sił i powodzenia zaniedbując reklamę i tych wszystkich, którzy nie wiedząc o twoich wysiłkach, szukają twego towaru błędnie, zamiast iść prosto do ciebie.

Sklep Ignacego Puławskiego

w KRZEMIENCU UL. SZEROKA № 61

od 1. kwietnia 1925.

poleca wybór win krajowych (owocowych.)

—oraz—

oryginalnych zagranicznych po najniższych cenach.